

Green care sosiaalisena innovaationa suomalaisessa palvelujärjestelmässä

KATRIINA SOINI & KATJA ILMARINEN & ANJA YLI-VIIKARI & ANNA KIRVEENNUMMI

Johdanto

Suomessa, samoin kuin monissa muissa Euroopan maissa luonnon hyvinvointivaikutukset on tunnettu pitkään. Luontoa on käytetty hyvinvoinnin tukena sosiaali-, terveys- ja kasvatustalouden laitoksissa. Parantolat ja mielisairaalat sijoitettiin tavallisesti luonnonkauniille paikoille ja maataloustyöt ja puutarhanhoito kuuluivat niiden, samoin kuin työlaitosten, vanhainkotien ja lastenkotien arkeen. Ensisijainen tavoite oli laitosten elintarvikehuollon turvaaminen. Hyvinvointivaltion rakentumisen myötä nämä työtehtävät korvattiin laitoksissa teollisuusterapialla (Tuovinen 1986), mutta nyt ajatus luontoon tukeutuvien menetelmien tietoisesta hyödyntämisestä sosiaali-, terveys- ja kasvatustalouksissa on noussut uudelleen esiin.

Green care -käsite esiteltiin Suomessa ensi kerran vuonna 2008. Käsite liittyy kansainväliseen keskusteluun, jossa sillä väljästi tarkoitetaan luonnon hyödyntämistä sosiaali-, terveys- ja kasvatustalouksien tuottamisessa. Euroopassa on käynnissä useita tutkimus- ja kehittämishankkeita, joissa green care -toimintaa eri muodoissaan edistetään erityisesti maaseudulla ja maataloympäristöissä (ks. esim. <http://www.farmingforhealth.org>, <http://www.umb.no/greencare>, <http://sofar.unipi.it>, <http://www.lrf.se/Garden/Omsorg/>, <http://www.innpaonet.no/>).

Suomalaiset maaseudun kehittäjät, yrittäjät ja viranomaiset ovat varsin nopeasti omaksuneet green care -käsitteen. Toiminta on nostettu esiin Maaseutupoliittisessa kokonaisohjelmassa (Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi 2009a, 77,

102) maaseudun hyvinvointipalvelujen tuottamisen uutena hyvänä käytäntönä, jota tulee edistää muun muassa yrittäjyyttä tukevin hankkein. Valtioneuvoston maaseutupoliittisessa selonteos Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi (2009b, 27) todetaan, että green care -toiminta tuo uusia työmahdollisuuksia niin tiloille kuin muille maaseudun yrityksille ja toimijoille, samalla kun se laajentaa sosiaali- ja terveys- sekä kasvatustalouksien tarjontaa maaseudulla. Kesäkuussa 2010 green care -toiminnasta kiinnostuneet järjestäytyivät ja perustivat Green Care Finland -nimisen rekisteröidyn yhdistyksen. Yhdistyksen tavoitteena on koordinoita toimintaa koskevaa tiedonvälitystä, toimijoiden verkostoitumista ja kehittää green care -palvelutuotteita, markkinointia ja koulutusta. Media on ollut hyvin kiinnostunut toiminnasta (mm. HS 23.8.2010; Maaseudun Tulevaisuus 7.4.2010; Suomenmaa/Sentteri 1/2010; Kotivinkki 5/2011). Green caren saama myönteinen huomio Suomessa kertoo, että käsite on auttanut jäsentämään ja ymmärtämään jo olemassa olevaa toimintaa sekä on tuonut toiminnan tietoisesta keskustelun ja tavoitteellisen kehittämisen tasolle.

Käsitteitä tarvitaan ilmiöiden ja asioiden jäsentämisessä ja kommunikoinnissa niin tietees- sä, politiikassa kuin arkielämässä. Käsitteet muodostuvat eri toimijoiden välisessä vuorovaikutuksessa ja niiden merkitys voi muuttua tilanteen ja myös tieteenalan mukaan (Bal 2002). Käsitteiden määrittelyn tavoitteena on pyrkiä mahdollisimman yhdenmukaisesti ymmärrettyihin käsitteisiin. Käsitteitä voidaan selkeyttää määrittelemällä, mitkä asiat kuuluvat asian tai toiminnan

yttimeen, mitkä taas rajautuvat kysymyksessä olevan asian tai toiminnan ulkopuolelle. Uusi käsite otetaan käyttöön, jos sille on selvä teoreettinen tai yhteiskunnallinen tilaus (Anttonen & Zechner 2009, 17).

Englanninkielinen käsite green care sisältää viittauksia luontoon ja hoivaan, jotka molemmat ovat laajoja ja monimerkityksellisiä käsitteitä. Nyt kun green careen liittyvä tutkimus- ja kehitystoiminta sekä alan yrittäjyys kehittyvät nopeasti Suomessa, käsitteen selkeyttäminen on yhä tärkeämpää. Eri yhteyksissä on kysytty, mitä green care on: Onko se paradigma, ohjelmateoria vai menetelmä? Millainen toiminta tai ympäristö täyttää green caren tunnusmerkit? Kuka voi harjoittaa green care -toimintaa?

Tämän katsauksen tavoitteena on jäsentää green care -käsitettä ja toimintaa kansainvälisen keskustelun pohjalta suomalaisen sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kasvatuksen näkökulmasta ja erityisesti maaseudun toimintaympäristössä. Katsauksen aineistona on käytetty kansainvälisiä, lähinnä hoivamaatalouden (*social farming, care farming*) piiriin lukeutuvia julkaisuja sekä Suomessa alan seminaareissa, kokouksissa, työpajoissa ja kansainvälisessä konferenssissa käytyjä keskusteluja. Green care -käsitettä tarkastellaan ensin palvelutoiminnan muotona ja tämän jälkeen sosiaalisen innovaationa maaseutu-, yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikan kentässä. Lopuksi kootaan yhteen koskevan suomalaisen keskustelun päälinjat.

Green care sateenvarjona luontoon tukeutuville hyvinvointipalveluille

Green care -käsitteen juuret voidaan jäljittää Alankomaihin, jossa jo 1970-luvulla alettiin puhua *care farm* -tiloista. Näillä tarkoitetaan maatiloja, jotka aktiivisesti hyödyntävät maatilaympäristöä ja -toimintoja tuottamisessaan sosiaalipalveluissa. Vuonna 2005 perustettiin hollantilaisien tutkijoiden ja yrittäjien aloitteesta alan toimijoiden eurooppalainen verkosto, *Community of Practice – Farming for Health* (www.farmingforhealth.org). Verkoston tutkijat hakivat rahoitusta tutkimusyhteistyön edistämiseen Euroopan tiede- ja teknologianeuvostolta, ja COST 866 -hanke *Green Care in Agriculture* käynnistyi syksyllä 2006. Hankkeen yhtenä tavoitteena on ollut tämentää, mitä green care sosiaali-, terveys- ja kasvatustalvelujen kentässä tarkoittaa. Samoihin ai-

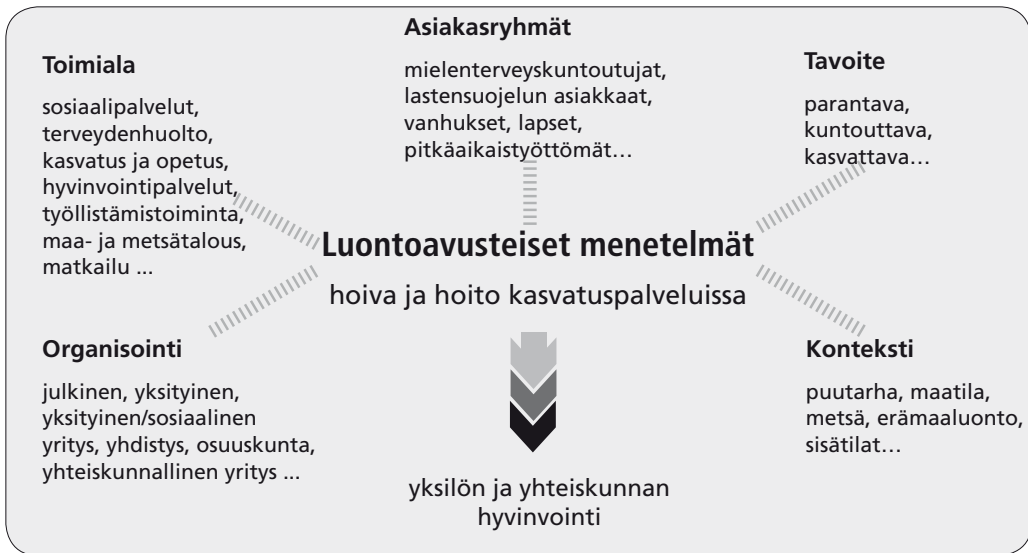
koihin käynnistyi EU:n puiteohjelmärahoituksella *Social Farming* -projekti, joka on osaltaan lisännyt alaa koskevaa tietoutta eurooppalaisella tasolla.

COST 866 *Green Care in Agriculture* -hankkeen kuluessa green caren määritelmä kiteytyi seuraavasti: ”Green care -käsite sisältää monet interventiot, kuten hoivamaatalouden, eläinavusteisen terapian, terapeuttisen puutarhanhoidon. Näitä erilaisia interventioita yhdistää luonnon ja luontoympäristön käyttö. On tärkeää muistaa, että green care on aktiivinen interventio, jonka tavoitteena on parantaa ja edistää terveyttä (fyysistä ja henkistä) ja hyvinvointia, eikä ainoastaan passiivinen luontokokemus. Toisin sanoen, luontoympäristö ei ole vain green care -toiminnan taustakulissi. Samalla kun luontokokemusten terveysvaikutukset tunnistaan yhä laajemmin, on huomattava, että kaikki mikä on vihreää, ei ole ’green carea.’” (Sempik & al. 2010, 11).

Myös suomalaisessa keskustelussa green care on alettu ymmärtää sateenvarjokäsitteenä luontoon tukeutuville sosiaali- ja terveys hoiva-, hoito- ja kasvatustalveluille, joita tuotetaan erityyppisissä ympäristöissä erilaisille asiakkaille. Toiminnan tavoitteet ja intensiteetti vaihtelevat asiakkaiden tarpeiden mukaan (kuva 1).

Green care -toiminnan ytimen muodostavat luontoon perustuvat *luontoavusteiset menetelmät*, joilla on selkeä tavoite ihmisen hyvinvoinnin edistämisessä. Green caren piiriin kuuluu useita tunnettuja ja vakiintuneita menetelmiä, kuten ratsastusterapia, puutarhaterapia, terapeuttinen puutarhanhoito, sosiaalipedagoginen hevostoiminta, ekoterapia ja tunnetaitokasvatus. Varsinkin puutarhaterapian, eläinterapian ja eläinavusteisen toiminnan vaikutuksia ihmisten terveyteen ja sosiaaliseen kuntoutumiseen on tutkittu paljon, ja niillä on osoitettu olevan myönteisiä vaikutuksia eri asiakas- ja käyttäjäryhmissä. Sen sijaan maatilaympäristön moninaisten resurssien merkitystä ihmisten terveyteen, sosiaaliseen kuntoutukseen ja hyvinvoinnille on tutkittu toistaiseksi vähän. Alustavat tutkimukset hoivamaataloudesta osoittavat maatilaympäristön varsin monipuoliseksi ja monivaikutteiseksi hoiva- ja kuntoutusympäristöksi (Hassink & al. 2010; Sempik & al. 2010).

Eri maissa käytössä olevien luontoavusteisten menetelmien muodot ja painopisteet vaihtelevat kunkin maan tutkimustraditioiden, luonto- ja elinkeinotyyppien ja kulttuurin, mutta myös

Kuva 1. Green care -palvelu voidaan ymmärtää hoiva-, hoito- tai kasvatustalouksissa, jossa hyödynnetään luontoavusteisia menetelmiä eri toimialoihin yhdistettynä erilaisille asiakasryhmille, erilaisiin tavoitetasoin, erityyppisissä ympäristöissä ja eri tavoin organisoituna. Kuviossa on mainittu vain muutamia esimerkkejä eri aihealueista. Kuvion tarkoitus on säilyttää green care -toiminnan määrällisesti avoimena ja mahdollisuus koostaa erityyppisiä green care -palveluja.

edelläkävijöiden osaamisen ja kiinnostusten mukaan. Puutarhaterapia on voimakkaimmin edustettuna Iossa-Britanniassa, Itävallassa ja Saksassa, hoivamaatalous taas Italiassa ja Hollannissa (Hassink & al. 2006). Suomessa ratsastusterapia ja sosiaalipedagoginen hevostoiminta sekä puutarhaterapia lienevät tunnetuimpia, luontoympäristöä aktiivisesti hyödyntäviä menetelmiä. Ratsastusterapia on ollut Suomessa myös Kelan tukemaa toimintaa.

Toiminnan tavoitetaso valitaan sen mukaan, onko päämääränä parantava, kuntouttava, voimaannuttava ja vahvistava, ennaltaehkäisevä vai kasvattava toiminta. Toiminnan intensiteetillä tarkoitetaan puolestaan sitä, onko kysymys terapeuttisesta interventtiosta, aktiivisesta ohjatussa toiminnasta, itsenäisesti harjoitettavasta toiminnasta vai omaehtoisesta luonnossa olemisesta ja liikkumisesta.

Green carea voidaan harjoittaa kaikenlaisissa ympäristöissä, missä luonto on jollain tavalla läsnä: maatilalla, metsässä, puutarhassa, mutta yhtälailla kaupunkimaisissa ympäristöissä puistoissa ja vaikkapa sisätiloissa taiteen keinoin. Maatiloilla tapahtuva kuntouttava toiminta (*social farming, care farming*) on ollut viime vuosina green care -keskustelun kansainvälisessä ytimessä ja Suomessakin viimeaikaisen kiinnostuksen erityi-

senä kohteena. Selitys löytynee siitä, että maatalaresurssia hyödyntävä toiminta vastaa monipuolisesti yhteiskunnan haasteisiin ja tavoitteisiin (Dessein & Bock 2010, 29–38): maatalouden rakennemuutokseen ja tilojen monialaistumiseen sekä nykyistä monimuotoisempiin ja asiakaslähtöisempiin palveluihin. Yhteiskunnallista kehitystä leimaava elämyshakuisuus, liikkuvuus ja pyrkimys kestäväen kehitykseen luovat kysyntää maatilalla tapahtuvalle green care -toiminnalle.

Käytännössä green care integroituu eri toimialoilla tuotettuihin palveluihin. Luontoavusteisilla menetelmillä erilaistettu palvelu tuottaa lisäarvoa asiakkaalle ja hänen läheisilleen, palveluntuottajalle, yhteiskunnalle tai lähiympäristölle. Suuri kysymys on se, miten tämä lisäarvo määritellään ja arvotetaan. *Toimialoja*, joilla green carea voidaan käyttää, ovat esimerkiksi terapiapalvelut (hoidon tarjoaminen diagnosoidun ongelman ratkaisemiseen), kuntouttava työtoiminta (asiakkaan asteittainen kuntoutuminen esim. laitoshoidon jälkeen), ennaltaehkäisevä ja terveyttä tukeva toiminta (diagnosia ei vielä ole, mutta hyvinvoinnin tai toimintakyvyn tukeminen koetaan tarpeelliseksi) ja kasvatustalouksien palvelut (lasten päivähoito ja varhaiskasvatustalouksien, luontokoulut ja koulujen ja päiväkotien maatilayhteistyö).

Green care -toiminta voidaan *organisoida* mo-

nin eri tavoin. Palvelun tuottaja voi olla julkinen laitos tai organisaatio, yksityinen yritys, järjestö tai yhdistys. Julkinen laitos voi järjestää green care -toimintaa omissa laitoksissaan, kuten Kellokosken sairaalassa harjoitetaan terapeuttista puutarhanhoitoa. Laitos voi kokonaisuudessaan sijaita esimerkiksi maatilaympäristössä, kuten esimerkiksi Eteva-kuntayhtymän omistama Hakamaan tila Nastolassa, jossa asuu 11 kehitysvammaista ympäri vuoden tarjoten lisäksi päivätoimintaa 16 asiakkaalle. Julkinen laitos voi ostaa palveluja yksityiseltä yritykseltä tai vuokrata maatilaa tai maata omaan käyttöönsä. Pelson vankilassa harjoitetaan maataloutta ja Vilppulan vankilassa taas kaupapuutarhatoimintaa.

Myös yksityinen yritys voi tuottaa green carella erilaistettuja palveluja. Yritys voi toimia sosiaalisena yrityksenä, mikäli vähintään 30 prosenttia työntekijöistä on pitkäaikaistyöttömiä tai vajaakuntoisia. Yritykset ovat olleet green careen liittyvän keskustelun keskiössä, koska julkinen sektori hakee parhaillaan voimakkaasti uusia ratkaisuja palvelujen tuottamiseksi yksityiseltä sektorilta. Green care -palveluja voidaan tuottaa myös kolmannella sektorilla tai kolmannen sektorin, julkisen sektorin ja yksityisen yrityksen yhteistyönä tai osuuskunnissa. Green care -palveluja tuottavien yritysten asiakkaista osa tulee julkisen sektorin kautta (esim. lastensuojelun asiakkaat), kun taas osa yksityisiltä markkinoilta (yritysten Tyky-toiminta) tai yhdistysten kautta.

Green care -toiminnan ydin

Green care voidaan siis ymmärtää lisäarvoa tuottavana elementtinä hoiva-, hoito- ja kasvatuspalveluissa. Hoivaa koskeva teoreettinen keskustelu vilkastui 1980-luvun alussa, jolloin angloamerikkalaisessa keskustelussa käsite *care* sai vahvan jalansijan (Anttonen & Zechner 2009, 16). Hoiva kuuluu yhtä lailla arkipuheeseen kuin tieteesseen. Sillä ei ole yhtä tietoteoreettista perustaa niin kuin kasvatuksen tai hoidon käsitteellä. Se voi olla luonteeltaan ammatillista tai muihin ihmissuhteisiin perustavaa, fyysistä tai psyykkistä, ruumiillista työtä tai läsnäoloa, palkattua tai palkatonta. Hoiva on kokonaisvaltaista huolenpitoa niistä, jotka eivät selviydy omin avuin. Tässä suhteessa hoiva poikkeaa hoidosta, jossa pyritään usein tietyn, toisinaan hyvinkin selkeästi rajatun ongelman poistamiseen. Vaikka green care

näyttäisi sopivan erityisesti hoivapalvelujen tuottamiseen, sitä voidaan jossain tapauksissa myös käyttää hoidollisiin tarkoituksiin.

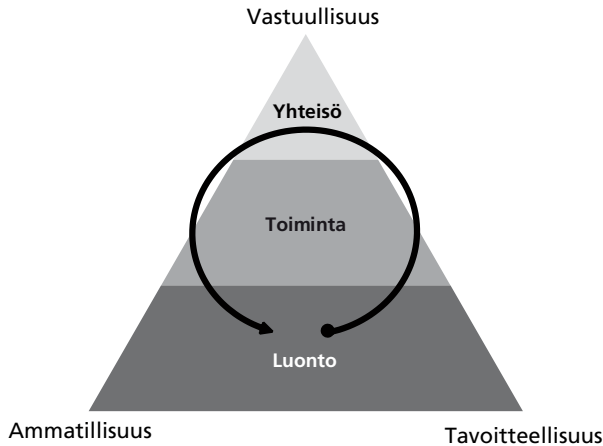
Varhaiskasvatus luetaan Suomessa myös sosiaalipalveluihin (Kröger 2009, 81–83). Tästä syystä on luontevaa sisällyttää myös ympäristökasvatus green care -toiminnan piiriin. Ympäristökasvatuksen viitekehyksenä käytetään usein nk. Palmerin puumallia: oppiminen ympäristöstä (ekologisen tietoisuuden lisääminen), oppiminen ympäristössä (omiin aistimuksiin ja havaintoihin perustuva kokemuksellinen toiminta ympäristössä) sekä toiminta ympäristön hyväksi (Palmer 1998; Cantell 2004). Ympäristökasvatuksen tavoitteena on edistää lasten ympäristötietoisuutta, ympäristöherkkyyttä ja tukea lasten kasvua ympäristövastuullisesti käyttäytyviksi kansalaisiksi. Vaikka hoiva samoin kuin kasvatus voivat olla palkatonta ja ei-ammattillista, kuten äiti hoivatessaan ja kasvattaessaan lapsiaan, hoivalla ja kasvatuksella tarkoitetaan green caren yhteydessä palkallista ja ammatillista työtä.

Entä milloin hoiva, hoito tai kasvatus täyttävät green caren tunnusmerkit erottautuen muista luontoon liittyvistä tai luontoa hyödyntävistä ja asiakkaalle hyvinvointia tuottavista palveluista? Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen johtamassa tutkimusprojektissa Green care -toiminnan vaikutukset ja vaikuttavuus (CareVA 2009–2011) pyritään tunnistamaan erityisesti maatilaympäristössä tapahtuvan green caren vaikuttavuuden osa-alueet, selvittämään vaikuttavuuden mekanismeja ja löytämään indikaattoreita vaikuttavuuden todentamiseen. Projektin järjestämissä asiantuntijatyöpajoissa green carelle on löydetty kolme keskeistä elementtiä ja niitä rajaavaa ehtoa (kuva 2).

Luonto – rauhoittumisen ja toiminnan ympäristö

Ensimmäinen ja välttämättömin green caren ydinelementeistä on *luonto*, johon englanninkielinen *green* laajasti tulkittuna viittaa. Green caressa luontoa (esimerkiksi kasveja, luontokuvia, luontoääniä tai eläimiä) käytetään helpottamaan, vahvistamaan tai nopeuttamaan intervention terapeuttisia, kuntouttavia tai ohjauksellisia tavoitteita. Käytännössä tämä tarkoittaa, että terapia-, hoito- tai ohjaustilanne tapahtuu luontoympäristössä tai siinä käytetään luontoelementtejä.

Ihmisen suhde luontoon ja luonnon määrittely on puhuttanut tutkijoita vuosisatojen ajan. Läh-

Kuva 2. Green care -toiminnan ydinelementit ja ehdot. Green care -toiminnan perustana on luontoympäristö, joihin usein liittyy kokemuksellisuus ja osallisuuden tuntu. Green care -toiminnan tulee olla ammatillista, tavoitteellista ja vastuullista.

tökohtaisesti ihminen on osa luontoa ja luonnon kiertokulkua. Luonto ”läivistää” meidät, kun taas ympäristö, jota usein käytetään jopa luonnon synonyymina, ympäröi meitä (Haila & Lähde 2003, 13–14). Vaikka monet viimeaikaiset teorit, kuten toimijaverkkoteoria ja ekofeminismi, ovat pyrkineet purkamaan luonnon ja kulttuurin vastakkainasettelua, arkipuheessa, samoin kuin tieteessä luonnon objektiivoinen on tavallista ja toisinaan jopa välttämätöntä: luonnon merkityksestä ihmisen hyvinvoinnille tai vaikkapa luonnonvarojen kestävästä ja vastuullisesta käytöstä on usein vaikea, jopa mahdotonta puhua, jollei luontoa tarkastella ihmisestä erillisenä (Wilamo 2005).

Millaisia ominaispiirteitä tulisi green care -toiminnassa käytettävän luontoympäristön täyttää? Saako ihmiskäden jälki näkyä? Onko maatilaympäristö luontoa? Green care -toiminnan tavoitteena on luontoyhteyden (jälleen)rakentaminen siten, että ekologinen ja inhimillinen ulottuvuus kietoutuvat harmonisella tavalla yhteen (Sempik & al. 2010, 11). Luonto määrittänyt aina tietyn sosiaalisen ja kulttuurisen kontekstin kautta, kuten tänä päivänä useat luontosuhteen tutkijat katsovat. Tämän nk. konstruktivistisen näkemyksen mukaan ihmiset kiinnittävät ympäristössään huomiota erilaisiin asioihin ja määrittelevät luonnon, sen koskemattomuuden ja ”hyvän” luonnon eri tavoin. Siksi keskustelu luontoelementtien sijainnista (kaupunki vs. maaseutu), koosta tai määrästä (yksi viherkasvi vs. metsä) tai laadusta (erämaaluonto vs. hoidettu puistoalue) ei green caren yhteydessä ole oleellista. Pienikin

viheralue keskellä kaupunkia voi tarjota merkittävän luontuelämyksen, samoin kuin vuodepöytä ikkunasta avautuva metsämaisema. Luontokokemuksen merkitys vaihtelee yksilön henkilöhistorian ja senhetkisen tilanteen mukaan, samoin vaihtelee ihmisten valmius heittäytyä luontokokemusten pariin: luonto voi joillekin ihmisille olla vieras, pelottavakin.

Toiminta – kokemuksellisuus, oppiminen

Toiseksi, green carelle on ominaista luontoympäristöön liittyvä toiminta (ks. myös Sempik & al. 2010). **Toimiminen** luonnossa, luonnon kanssa tai luonnon hyväksi voi parhaimmillaan lisätä hoito-, hoiva- tai kasvatustilanteen vaikuttavuutta. Toiminnalla sinällään on havaittu myönteisiä vaikutuksia monissa hoiva-, kasvatus- ja hoitotilanteissa. Tekeminen, joka edellyttää silmän ja käden yhteistyötä, tuottaa ponnistelun ohella myös mielihyvää ja aktivoi ajattelua ja tekemisen kautta ihminen on myös yhteydessä ympäröivään maailmaan, lisää tietoja ja taitoja. Luonto tarjoaa toiminnalle virikkeellisen ympäristön. Luonto on useimmiten lähellä, ei edellytä erityistä ”harastamista”. Se tarjoaa puitteet monenlaiseen tekemiseen ja taitojen harjoitteluun.

Luonto voi olla tekemisen ja toiminnan tausta, jolloin luonto voi tarjota rauhoittavan, kokemuksellisen ja esteettisen ympäristön. Luonto voi myös olla toiminnan kohde tai väline (Sempik & al. 2010). Tällöin ihminen on luonnon kanssa aktiivisessa vuorovaikutuksessa, kuten luonnontuotteita keräillessään ja työstäessään, maata viljellessään tai puutarhaa hoitaessaan. Teke-

minen voi olla hyvinkin vähäeleistä, esimerkiksi maiseman tai eläinten havainnointia. Toiminta on suunniteltava ja mitoitettava kunkin ihmisen tarpeiden mukaan. Myös kokemus riittävydestä on keskeinen, sillä suorittamisen ja onnistumisen tavoitteet ovat usein monien ongelmien taustalla. Tekemisen kautta on mahdollista syventää kokemusta luontoympäristöstä ja luontoa koskevaa tietoa, mikä on ympäristökasvatuksen ideana.

Jaana Venkula (2005) puhuu Albert Borgmanniin (1984) viitaten fokaalista toiminnasta, jonka ylläpito vaatii jatkuvaa erilaisten taitojen käyttöä. Fokaalissa toiminnassa on kyse taitoja vahvistavan toimimisen lisäämisestä ja tulokseen suuntautuvan toiminnan sisältämien syvällisten taitojen löytämisestä. Fokaali toiminta yhdistää päämäärät ja keinot, mielen ja ruumiin sekä ruumiin ja maailman, ja vaatii keskittymistä. Lisäksi toiminnalle on usein ominaista ennustamattomuus. Fokaali toiminta sitoo ihmisen maailmaan, mutta samalla vapauttaa hänet täydellisesti pakon tunteesta (Venkula 2005: 41–46). Nämä luonnehdinnat pätevät hyvin vaikkapa pieniin viljelystöihin tai eläinten hoitamiseen.

Yhteisö – osallisuuden tuntu

Kolmanneksi green care -toiminnan piirteeksi on tunnistettu *yhteisö*, joka mahdollistaa ihmiselle osallisuuden tunnun. Ihmisenä kasvaminen tapahtuu vuorovaikutuksessa toisten ihmisten ja ympäristön kanssa. Osallistumalla ja ottamalla vastuuta yksilö kiinnittyy yhteiskuntaan ja pystyy kokemaan osallisuutta. Osallisuuden kautta green care -ajatteluun sisältyy arvo aktiivisesta kansalaisuudesta. Jokaiselle ihmiselle on löydettävissä paikka ja tarve yhteiskunnassa. Ihminen voi saada kokemuksen nähdyksi tulemisesta. Sosiaalinen tuki on todettu erityisen tärkeäksi mielenterveyttä suojelevaksi tekijäksi: se mahdollistaa vaikeiden kokemusten jakamisen, lohduttamisen, tunteiden tuulettamisen ja yhdessä rauhoittumisen. Osallisuuden tuntu voi liittyä paitsi kanssaihmiin, myös paikkaan. Paikkaan kuulumisen tunne on tunnistettu yhdeksi ihmisen perustarpeeksi (Sack 1997, 1). Talliympäristö, jokin yksittäinen paikka luonnossa tai jo luonnon kokeminen voi tuottaa paikkaan kuulumisen tunteen yhtä lailla kuin työskentely kukkapenkin äärellä toisten ihmisten kanssa.

Green care -toiminnan ehdot

Luonto, kokemuksellisuus ja osallisuuden tuntu muodostavat green care -toiminnan ja vaikuttavuuden ytimen. On kuitenkin välttämätöntä korostaa, ettei mikä tahansa luontoon liittyvä palvelu, johon liittyy kokemuksellisuutta ja osallisuuden tuntua, ole green care -toimintaa. MTT:n CAREVA-hankkeessa on green care -toiminnalle alustavasti tunnistettu kolme keskeistä ehtoa, joiden tulee edellä kuvattujen ydinelementtien lisäksi täytyä.

Ammatillisuus

Sosiaali-, terveys- ja kasvatustalvueluille on ominaista ihmisläheinen työ: ihmisten auttaminen, muutos ja kehitys. Eettisyyden vaatimusta lisää työhön tai ammattiasemaan usein liittyvä valta ja mahdollisuus vaikuttaa asiakkaan elämään ja sitä kautta koko yhteiskuntaan. Sosiaali- ja terveysalan ja kasvatustalvuelujen tuottamista säätelevät monet lait, ja nämä vaatimukset pätevät sellaisenaan myös green care -toiminnan piirissä. *Ammatillisuudella* tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että toiminnan tulee noudattaa ammattialan lainsäädäntöä ja eettisiä ohjeita ja palvelujen tarjoajalla on riittävä ammatillinen koulutus siihen palveluun tai menetelmään, jota hän tuottamassaan palvelussa käyttää. Ammatillisuuden vaatimukset tulee suhteuttaa tarjottavaan palveluun ja asiakasryhmän tarpeisiin ja odotuksiin. Se ei välttämättä tarkoita alalla suoritettuja tutkintoja. Oleellista on, että ammatillinen osaaminen on riittävää suhteessa tarjottuun palveluun.

Green care -palveluja on mahdollista tuottaa yhteistyössä eri alojen ammattilaisten kanssa. Esimerkiksi maatilayrittäjät voivat tuottaa puitteet green care -toiminnalle ja sosiaalityöstä tai terapeuttisesta toiminnasta vastaavat niiden alojen osaajat. Ammatillisuutta säätelee muutamien alojen luvanvaraisuus, mutta viime kädessä on kysymys myös ammattietiikasta eli siitä, mikä katsotaan kullakin alalla hyväksi ja oikeaksi toiminnaksi.

Luontointerventioiden tavoitteellisuus ja pitkäjänteisyys

Monet tutkimukset osoittavat, että kertaluontoiset ja lyhytkestoiset luontokokemukset voivat helpottaa stressiä ja antaa voimavaroja. Sen sijaan hoiva- ja kasvatustalvueluille on ominaista tavoitteellisuus ja pitkäjänteisyys. Green care -toimin-

nassakin keskeistä on tavoitteellisuus, mikä käytännössä tarkoittaa henkilökohtaisten tai ryhmäkohtaisten suunnitelmien laatimista ja toteuttamista ja sitä, että toiminta on pitkäjänteistä ja loogista suhteessa valittuihin tavoitteisiin. Palvelun tarjoajan tulee olla sitoutunut tavoitteiden saavuttamiseen, mutta hyvien tuloksien saavuttamiseksi tarvitaan kuitenkin myös asiakkaan ja hänen läheistensä sitoutumista.

Vastuullinen palvelutoiminta

Laatuajattelusta ja vastuullisesta liiketoiminnasta on puhuttu eri aloilla useita vuosia. Laatuajattelu syntyi alun perin tavarantuotannon tarpeisiin. Laatu viittaa yleensä niiden ominaisuuksien muodostamaan kokonaisuuteen, joista muodostuu organisaation/yrityksen tai laitoksen kyky täyttää siihen kohdistuvat odotukset ja vaatimukset. Laadunhallintaan, todentamiseen ja arviointiin on kehitetty erilaisia menetelmiä ja mittareita. Kaiken kaikkiaan laatu on vaikeasti määriteltävissä ja mitattavissa. Sosiaali- ja terveysalalla laadun määrittely ja mittaaminen on vielä vaikeampaa, kun on kysymys yksittäisten asiakkaiden subjektiivisista tarpeista. Laatuksiteeristöjä ja -järjestelmiä on tuotettu sekä sosiaali- ja terveysalan eri sektoreilla (esimerkiksi lastensuojelu ja päihdehuolto) ja maaseutuyrittäjyyden aloille (elintarvikkeiden tuotanto, maatilamatkailu).

Vastuullinen liiketoiminta on vielä laatua laajempi käsite. Sillä tarkoitetaan yleensä lainsäädännön ja säädösten ylittävää vapaaehtoista toimintaa, jonka tavoitteena on kestävä kehitys periaatteiden soveltaminen liiketoimintakäytännöissä. Vastuullisuudella viitataan niihin tekijöihin, jotka määrittelevät toiminnan ulkoisia puitteita ja toimintaprosessia. Viime aikoina vastuullisen liiketoiminnan käsite on otettu myös sosiaali- ja terveysalan piiriin. Taustalla on huoli sosiaali- ja terveyspalveluiden laadusta kilpailuttamisen lisääntyessä.

Vastuullista liiketoimintaa on tutkittu mm. elintarvikealalla. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen hankkeessa Vastuullinen elintarvikeketju -hankkeessa tuotettuja vastuullisuuden ulottuvuuksia olivat ympäristön laatu ja hoito, ravitsemus, työntekijöiden hyvinvointi, asiakkaiden ja työntekijöiden turvallisuus, eläinten hyvinvointi, paikallisten tuotteiden ja palvelujen suosiminen ja paikallisen kulttuurin vaaliminen ja edistäminen. Parhailaan näiden ulottuvuuksien kuvausta syvennetään ja niiden mittaamiseen

kehitetään indikaattoreita.

Useat mainituista ulottuvuuksista voisivat sopia myös vastuullisen green care -toiminnan kuvaamiseen. Green care -toiminnan laatua ja vastuullisuutta tulee tarkastella yksityiskohtaisesti toiminnan erityispiirteet huomioiden, vaikka muita vastaavia järjestelmiä ja kriteereitä voidaan ja kannattaa hyödyntää. Vastuullisuuskriteerit mahdollistaisivat paitsi green care -toiminnalla erilaistettujen palvelujen määrittämisen suhteessa muihin palveluihin, mutta myös tuotemerkin kehittämisen. Tuotemerkillä tarkoitetaan laatuvaikotua tai standardisoitua toimintamallia, joka takaa asiakkaalle tuotteen sisällön ja laadun. Yrittäjien kannalta tuotemerkki luo mahdollisuuden erilaistaa oma tuotteensa muusta palvelutarjonnasta. Merkin käyttöoikeus voidaan myöntää kriteerit täyttävälle, palveluita tuottaville järjestöille tai järjestöjen omistamille palveluyrityksille. Tuotemerkin alla olevien palvelujen tulisi olla riittävän yhdenmukaisia. Siksi saattaisi olla tarkoituksenmukaisinta pyrkiä menetelmäkohtaisiin tuotemerkkeihin, jotta erityyppiset green care -palvelut erottautuisivat toisistaan ja muista luonnossa tapahtuvista palveluista, kuten esimerkiksi elämyspainotteisista luontomatkailupalveluista.

Edellä kuvatut ammatillisuuden, vastuullisuuden ja pitkäjänteisyyden/tavoitteellisuuden vaatimukset kytkeytyvät läheisesti toisiinsa ja ovat osin päällekkäisiä. Esimerkiksi ammatillisuus ja tavoitteellisuus voitaisiin sisällyttää osaksi vastuullisuusnäkökulmaa. Eri ulottuvuudet on haluttu tuoda tässä esiin erillisinä näkökulmina, jotta green care -toiminnan kaikkein kriittisimmät osa-alueet suhteessa muihin palvelualoihin saisivat tarvitsemansa huomion.

Green care sosiaalisena innovaationa

Innovaatiot ovat uusia ideoita ja asioita, jotka tuottavat jotain aiempaa parempaa, enemmän, laadukkaammin tai tehokkaammin. Tavallisesti innovaatiot ymmärretään teknologisina keksintöinä. Globaalin talouden muutosten myötä näkökulma on laajentunut teknisistä ratkaisuisista toimintatapoihin, sosiaaliin innovaatioihin. Innovaatioita ovat siten kaikki uuden etsimisen, tutkimisen ja oppimisen pohjalta syntyvät oivallukset, jotka näkyvät uusina tuotteina, palveluina tai uusina tapoina tuottaa niitä.

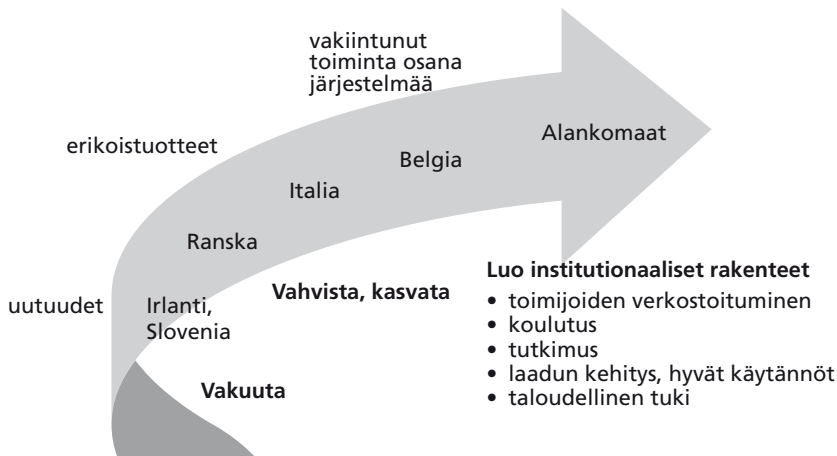
Sosiaalisista innovaatioista on useita määritelmiä (Saari 2008; Taipale & Hämäläinen 2007). Ne voivat olla mm. lainsäädäntöön, viranomais-sääteelyyn, politiikkaan, organisaatorakenteisiin ja toimintamalleihin liittyviä uudistuksia, jotka parantavat yhteiskunnan suorituskykyä. Sosiaaliset innovaatiot voivat parantaa aiempia menetelytapoja tai tarjota täysin uuden, yllätyksellisen näkökulman johonkin asiaan. Niihin liittyy usein myös teknisten innovaatioiden käyttöä tai soveltamista. Sosiaalisen innovaation määritelmässä voidaan korostaa innovaation synnyn ongelma- tai tarvelähtöisyyttä tai innovaation vaikuttavuutta tai innovaation lisäarvoa esimerkiksi hyvinvointiin ja terveyteen. Kysymys on ennen kaikkea vanhojen rajojen ja toimijaroolien ylittämisestä ongelmien ratkaisussa. Ratkaisut löytyvät eri toimijoiden yhteistyönä mielipiteiden muuttumisen ja yhteisen oppimisen kautta. Sosiaalisia innovaatioita ei ole yhtä helppo tunnistaa kuin teknisiä keksintöjä, ja toisin kuin teknologiset innovaatiot, ne eivät aina sovellu patentoitaviksi, vaan voivat olla myös osa niin kutsuttua yhteistä hyvää.

Green care sisältää monia sosiaalisen innovaation piirteitä (Di Iacovo 2008): Ensinnä, se on kehittynyt pitkälti alhaalta ylös, eri toimijoiden tunnistamista tarpeista ja niihin kehitetyistä ratkaisumalleista, eikä niinkään ylhäältä alas, hallinnon, sopimusten tai lainsäädännön kautta. Vaikka Suomessa tutkimus- ja kehittämisorganisaat-

tiot ovat esitelleet käsitteen, sen nopea omaksuminen käytännön toimijoiden, erityisesti yrittäjien keskuudessa viestii siitä, että tarttumapintaa paikallistasolla on ollut runsaasti. Toiseksi, green caressa yhdistyvät uudella tavalla menetelmät, toimialat ja palvelujen tuottajat. Green care uudistaa olemassa olevia palveluja ja luo uusia palvelumuotoja ja menetelmiä. Kolmanneksi, monet tutkimukset osoittavat, että luontoavusteisten menetelmien hyödyntäminen palvelussa tai osana kuntoutumisprosessia tuottaa lisäarvoa asiakkaalle. Vaikka tutkimuksellista näyttöä ei vielä ole, on syytä otaksua, että green care -toiminnalla on myönteisiä vaikutuksia myös asiakkaan läheisiin, vaikutukset voivat ulottua lisäksi ympäristön laatuun ja viihtyisyyteen, tai vaikkapa maaseudulla sosiaalisen pääoman kasvuun. Neljänneksi, kuten sosiaalisissa innovaatioissa usein, green caressa on kysymys vanhasta ideasta, luonnon hyvinvointia tuottavista vaikutuksista, jonka uudet tahot ottavat käyttöön uudella.

Green care -innovaation leviäminen

Innovaatioiden leviämistä on perinteisesti tarkasteltu maantieteellisten teorioiden, tiedon leviämiseen tai omaksumiseen perustuvien teorioiden kautta: Ajateltiin, että kysymys on uuden tiedon levittämisestä ja vastaanottamisesta. Nykyisin tiedetään, että innovaatioiden leviäminen on paljon monimutkaisempi prosessi, jossa oppiminen ja verkostot ovat tarkastelun keskiössä (kuva 3).

Kuva 3. Green care -innovaation leviäminen muutamissa Euroopan eri maissa Frank Geelsin kehittämän mallin mukaan (Di Iacovo 2008, 64)

Sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteiden ja toimintamallien muutosten kuvaamisessa käytetään usein Alankomaissa kehitettyä sosio-tekni- nisen muutoksen dynamiikkaa hahmottavaa kä- sitteellistä mallia (Geels 2002). Siinä erotetaan kolme muutoksen tasoa. Mallin alimmalle tasol- le sijoittuvat uusien innovaatioaihioiden paikall- iset kokeilut. Aluksi näiden aihoiden suoritus- kyky ei yleensä ole paras mahdollinen eikä ni- den toimivuudesta ja vaikuttavuudesta ole riittä- vää näyttöä. Siksi nämä kokeilut saattavat tarvi- ta tukitoimenpiteitä, kuten sosiaalisia verkostoja, joihin voi kuulua asiasta kiinnostuneita tuottajia ja käyttäjiä ja yhteiskunnallisia toimijoita (Kivi- saari & Saranummi 2008, 281).

Uutuus (*novelties*) -vaiheessa muutamilla yksit- täisillä toimijoilla on ollut poikkeukselliset mah- dollisuudet ja edellytykset kehittää ja vakiinnut- taa toimintaansa sellaisilla toimialueilla, joita ole- massa olevat järjestelmät eivät vielä tue. Useat toimijoista ovat pitkään toimineita ammattilai- sia. Heitä voidaan kutsua edelläkävijöiksi, jotka ovat uskaltaneet ja pystyneet toteuttamaan oma- kohtaisesti tärkeiksi kokemiaan asioita ja arvoja. Uutuuskehittymistä ja leviämistä voivat rajoit- taa esimerkiksi monet institutionaaliset (esim. verotukselliset) tai logistiset tekijät, jotka heiken- tävät toiminnan liiketaloudellista kannattavuutta (Yli-Viikari & al. 2009, 60–61).

Seuraavassa, erikoistuote (*niche*) -vaiheessa eri toimijat toimivat jo tiiviissä yhteistyössä tiedos- taen toinen toisensa odotukset ja tarpeet. Näissä, usein alueellisissa yhteistyöverkostoissa käytän- nöt ja toimintatavat ovat vapaampia ja luovempia kuin muissa vastaavissa verkostoissa ja siten alttiita uuden kehittymiselle. Keskeistä kehitty- misessä on yhteinen oppiminen ja hiljaisen tie- don jakaminen. Suomessa on aivan viime vuo- den aikana käynnistynyt useita alueellisia green care -hankkeita, ja siksi voidaan väittää, että Suo- messa ollaan siirtymässä jo uutuus-vaiheesta eri- koistuotevaiheeseen. Italiassa ja Ranskassa kes- kustelu green care -toiminnasta ja erityisesti hoi- vamaataloudesta (*social farming*) on vilkasta, ja se on vähitellen saavuttamassa muutamilla alueil- la vakiintuneemman aseman alueellisen toimin- tajärjestelmän (*regime*) tasolla. Tässä vaiheessa voidaan puhua jo palvelujen tuotantorakentei- den kehittämisestä, alan sääntelystä, markkinoi- sta, asiakkaiden tarpeista ja kysynnästä, ammat- tilaisten toimintatavoista ja palveluihin liitetyis- tä kulttuurisista merkityksistä. Vallitseva toimin-

tajjärjestelmä ei muutu helposti. Sitä ylläpitävät monet toimijat ja niiden väliset sopimukset, yhe- teiskunnallinen sääntely ja infrastruktuuri.

Mallin ylimmällä tasolla on yhteiskunnallinen toimintaympäristö (*landscape*), johon kuuluvat esimerkiksi taloudellinen kehitys, maastamuutto, demografinen kehitys ja kulttuuriset arvot, jotka kehystävät vallitsevaa toimintajärjestelmää ja joi- hin toimintajärjestelmä ei pysty vaikuttamaan.

Mallin eri tasot muodostavat sisäkkäisen hie- rarkian. *Niche*-tasolla kehitettävä uusi innovaa- tio voidaan ottaa laajamittaiseen käyttöön vas- ta sitten, kun vallitsevassa toimintajärjestelmäs- sä on luotu käyttöönoton edellytykset. Yhteis- kunnallisen ympäristön muutosprosessit voivat luoda paineita vallitsevan toimintajärjestelmän muutokselle, jolloin kokonaan uusille palvelu- rakenteille voi avautua mahdollisuuksien ikku- noita. Eurooppalaisissa keskusteluissa green care on jo tarjottu uutena sosiaali- ja terveyspalve- lujen paradigmana, uutena lähestymistapana tai yleisesti hyväksyttynä teoreettisena mallina (Di Iacovo & O'Connor 2009).

Green care -innovaation leviämisen mahdolli- suudet Suomessa

Green care -toimintaan liittyy niin Suomes- sa kuin muissa Euroopan maissa monia tekijöi- tä, jotka voivat hidastaa innovaation leviämis- tä ja vakiintumista osaksi toimintajärjestelmiä. Innovaatioiden leviämiseen vaikuttavia tekijöi- tä voidaan arvioida esimerkiksi Everett Roger- sin (2003) klassisen teorian avulla. Teoria kiinnit- tää huomiota mm. innovaation tarjoamaan suh- teelliseen etuun ja lisäarvoon, yhteensopivuuteen olemassa olevien järjestelmien kanssa sekä inno- vaation monimutkaisuuteen.

Innovaation tarjoaman suhteellisen edun tun- nistaminen tarkoittaa näyttöjä green care -toi- minnan toimivuudesta, tehokkuudesta ja vaikut- tavuudesta verrattuna muihin vastaaviin palve- luihin. Luonnon hyvinvointia edistävästä vaiku- tuksista monille asiakasryhmille on jo tutkimuk- sellista näyttöä, mutta tieto ei välttämättä ole saa- vuttanut palvelujen ostajia. Sen sijaan green caren yhteiskunnallisten vaikutusten tunnistami- nen ja niiden taloudellinen arvottaminen on laa- ja ja poikkitieteellinen tutkimushaaste. Tästä nä- kökulmasta green care -tutkimus on vasta alku- vaiheessa. Tietoa green care -toiminnan monista vaikutuksista ja vaikuttavuudesta kuitenkin tar- vitaan: se edistäisi green caren uskottavuutta ja

hyväksyttävyyttä sosiaali-, terveys- ja kasvatustalvelujen kentällä ja tukisi green care -palvelujen tuotteistamista.

Suomalaisen, samoin kuin kansainvälisen green care -toiminnan toisena haasteena on green care -toiminnan sijoittuminen monen eri toimi-, tieteen- ja hallinnonalan rajapintaan. Se edellyttää uudentyypistä ajattelua, toimintatapoja ja totunnaisten rajojen rikkomista niin sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioissa, lainsäädännössä kuin palveluntuottajien keskuudessa. Monialaisuus ja poikkisektoraalisuus on green caren leviämisen ja kehittymisen vahvuus, mutta myös pullonkaula: toimintamallin kehittyminen edellyttää eri sektoreiden välistä yhteistyötä. Yhteistyötä tarvitaan niin horisontaalisesti (esimerkiksi yrittäjien ja kunnan sosiaalitoimen välillä) kuin vertikaalisesti (valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla) (Di Iacovo 2008). Suomessa sosiaali- ja terveydenhuollon työnjakoa on perinteisesti määritellyt hyvinkin tiukat rajalinjat, joita tosin on viimeaikaisissa alaa koskevissa uudistuksissa pyritty purkamaan ja ylittämään (Kröger 2009, 99–100). Sen sijaan maaseutu- ja sosiaalipolitiikan välinen keskustelu on vähäistä. Tässä suhteessa arvokas toimijataho on Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän Hyvinvointiteemaryhmä, jossa on edustettuina molempien sektoreiden toimijoita.

Everett Rogersin (2003) mukaan monimutkaisuus voi myös olla innovaation leviämistä hidastava tekijä. Innovaation monimutkaisuutta voidaan lievittää esimerkiksi koulutuksen avulla. Vaikka green caren perusidea on yksinkertainen, palvelut voidaan rakentaa hyvin erilaisia menetelmiä, ympäristöjä ja organisoimien tapoja hyödyntäen, mikä tekee siitä sosiaalisena innovaationa monimutkaisen. Yrittäjän näkökulmasta green care edellyttää ymmärrystä luonnon hyvinvointivaikutuksista ja kiinnostusta ihmisiin. Sen lisäksi tehtävästä riippuen tarvitaan usein liiketaloudellista osaamista, ammattiosaamista (sosiaali- ja terveysala, luonnonhoito, maatalous) ja alaa säätelevien lakien ja säädösten, sekä rahoitusjärjestelmien tuntemista (Yli-Viikari & al. 2009). Poikkisektoraalista koulutusta, joka valmentaisi näihin asioihin, on vielä toistaiseksi vähän tarjolla. Green care -innovaation leviäminen ei ole kuitenkaan yksin yrittäjistä tai palvelun tuottajista kiinni. Myös alan viranomaiset, päätöksentekijät ja neuvontajärjestöt ovat olennainen osa innovaatiojärjestelmää, jossa tulee tapahtua muutok-

sia. Koulutuksen ohella innovaation monimutkaisuuden aiheuttamia ongelmia voidaan vähentää edistämällä eri toimi- ja osaamisaloja edustavien toimijoiden verkostoitumista ja yhteistä oppimista.

Yhteenveto

Luonnon hyvinvointivaikutukset on tunnettu pitkään, mutta luontoa on viime vuosikymmeninä hyödynnetty vain vähäisesti sosiaali-, terveys- ja kasvatustalvelujen tuottamisessa. Kaupungistuminen, arkielämän teknologisoituminen ja luonnosta ja maaseudusta vieraantuminen ja sosiaalisten ongelmien lisääntyminen ovat luoneet uutta tilausta luontoyhteyden palauttamiselle ja uudelleen rakentamiselle (ks. esim. Sempik & al. 2009; Dessein & Bock 2010). Vastaavasti väestön nopea ikääntyminen, kunta- ja palvelurakennuudistus sekä siihen liittyvä palveluiden yksityistäminen ja asiakaslähtöisyyden korostaminen ovat lisänneet tarvetta uusien palvelumallien kehittämiseen. Maaseudulla ajankohtaisia kysymyksiä ovat palvelujen saatavuuden turvaaminen ja uusien elinkeinomahdollisuuksien löytäminen.

Voidaan väittää, että green care vastaa moniin edellä mainittuihin muutostrendeihin, koska käsite on niin nopeasti omaksuttu Suomessa. Vilkas keskustelu aiheesta kertoo myös siitä, että Suomessa on paljon käyttämätöntä potentiaalia: osaamista, tyhjillään olevia tiloja, alalla jo toimivia yrityksiä, tukipalveluja sekä hiljaista tietoa luonnon hyvinvointivaikutuksista ja osaamista niiden hyödyntämiseen. Kansainvälisiä esimerkkejä ja green care -toiminnan malleja on runsaasti, ja niitä on dokumentoitu eri tavoin. On kuitenkin selvää, että Suomessa tarvitaan suomalaisen ympäristöön, kulttuuriin ja kehittyviin toimintajärjestelmiin sopiva green care -käsite ja siihen tukeutuvia toimintamalleja.

Tässä katsauksessa on pyritty tiivistämään green care -käsitteen sisältö siten, kuin se tällä hetkellä hahmottuu green care -toiminnasta kiinnostuneiden parissa. Määritelmä voidaan tiivistää seuraavasti:

Green care on luontoon ja maaseutuympäristöön tukeutuvaa toimintaa, jolla edistetään ihmisten hyvinvointia ja elämänlaatua. Green care kattaa monia menetelmiä, joita käytetään tavoitteellisesti ja vastuullisesti sosiaali-, terveys-, kasvatustal- ja kuntoutustalveluissa. Hyvinvointia lisäävät vaikutukset syntyvät muun muassa luon-

non elvyttävyyden, osallisuuden ja kokemuksellisuuden avulla. Green care -toiminta sijoittuu usein luonnonympäristöön tai maatilalle, mutta luonnon elementtejä voidaan tuoda ja hyödyntää myös kaupunki- tai laitospäristössä. Toimintaa harjoittaa koulutettu henkilökunta yksilöllisen asiakas- ja kuntoutussuunnitelman mukaisesti.

Kansainvälisen keskustelun mukaisesti green care ymmärretään Suomessa laajana sateenvarjokäsitteenä. Laaja lähestymistapa on ollut hyödyksi, sillä se on sallinut koulutus- ja ammattitaitaltaan erilaisten ihmisten kohtaamisen yhteisesti tärkeäksi koettujen teemojen parissa. Toisaalta, rajanveto green caren ja muiden luontoa hyödyntävien palveluiden välillä on välttämätöntä green care -toiminnan tuottamien lisäarvojen säilyttämiseksi.

On oletettavaa, että tässä esitelty green care -käsite muotoutuu edelleen. Toiveita on esitetty myös suomenkielisestä käsitteestä. Lukuisista pohdintoista huolimatta sopivaa suomenkielistä käsitettä ei ole kuitenkaan tähän mennessä löytynyt. Englanninkielinen green care -käsite on saavuttanut laajaa tunnettavuutta Suomessa, joten

TIIVISTELMÄ

Katriina Soini & Katja Ilmarinen & Anja Yli-Viikari & Anna Kirveennummi: Green care sosiaalisena innovaationa suomalaisessa palvelujärjestelmässä

Suomessa, samoin kuin monissa muissa Euroopan maissa luonnon hyvinvointivaikutukset on tunnettu pitkään. Luontoa on käytetty hyvinvoinnin tukena sosiaali-, terveys- ja kasvatustalaitoksissa. Parantolat ja mielisairaalat sijoitettiin tavallisesti luonnonkauniille paikoille ja maataloustyöt ja puutarhanhoito kuuluivat niiden, samoin kuin työlaitosten, vanhainkotien ja lastenkotien arkeen. Ensimmäinen tavoite oli laitosten elintarvikehuollon turvaaminen. Hyvinvointivaltion rakentumisen myötä nämä työtehtävät korvattiin laitoksissa teollisuusterapialla, mutta nyt ajatus luontoon tukeutuvien menetelmien tietoisesta hyödyntämisestä sosiaali-, terveys- ja kasvatustalaitoksissa on noussut uudelleen esiin.

Tässä kirjoituksessa jäsennetään green care -käsitettä ja toimintaa suomalaisen sosiaali- ja terveydenhuollon ja kasvatuksen osana sekä innovaatioteoreettisesta näkökulmasta. Green care ymmärretään luontoon ja maaseutuympäristöön tukeutuvaa toimintaa, jolla edistetään ihmisten hyvinvointia ja elämänlaa-

tässä vaiheessa uuden käsitteen lanseeraaminen saattaisi aiheuttaa turhaa hämmennystä. Englanninkielinen käsite kertoo myös osaltaan siitä, että kysymys on kansainvälisestä ilmiöstä. Lisäksi on keskusteltu siitä, miten voidaan käsitteellisellä tasolla erottaa ennalta ehkäisevä ja parantava/kuntouttava toiminta. Olisiko kenties mahdollista puhua *vibreästä hoivasta*, kun tarkoitetaan korjaavaa ja kuntouttavaa toimintaa, ja *vihreästä voimasta*, kun tarkoitetaan ennaltaehkäisevää toimintaa?

Innovaatioteoreettista näkökulmaa tarvitaan, kun green carea tarkastellaan osana uudistuvaa sosiaali- ja terveydenhuollon kenttää tai maaseudun yritystoiminnan tai palvelujen tulevaisuutta. Katsaus osoittaa, että green care täyttää sosiaalisen innovaation piirteet.

Green care on tieteellisesti, ammatillisesti ja hallinnollisesti moni- ja poikkisektoraalista. Kunkin toimialan toimintakulttuurin ja käsitteistön ymmärtäminen sekä näistä syntyneiden kokonaisuuksien hallinta on vaativaa. Käsitteen vakiinnuttaminen ja toimintajärjestelmien kehittäminen vaatii siten toimijoiden välistä tiivistä vuorovaikutusta, yhteistyötä, oppimista – siis aikaa.

tua. Green care kattaa monia menetelmiä, joita käytetään tavoitteellisesti ja vastuullisesti sosiaali-, terveys-, kasvatustal- ja kuntoutuspalveluissa. Hyvinvointia lisäävät vaikutukset syntyvät muun muassa luonnon elvyttävyyden, osallisuuden ja kokemuksellisuuden avulla. Green care -toiminta sijoittuu usein luonnonympäristöön tai maatilalle, mutta luonnon elementtejä voidaan tuoda ja hyödyntää myös kaupunki- tai laitospäristössä. Toimintaa harjoittaa koulutettu henkilökunta yksilöllisen asiakas- ja kuntoutussuunnitelman mukaisesti.

Katsaus osoittaa, että green care täyttää sosiaalisen innovaation piirteet. Suomessa on aivan viime vuoden aikana käynnistynyt useita alueellisia green care -hankkeita, ja siksi voidaan väittää, että Suomessa ollaan siirtymässä jo uutuus-vaiheesta erikoistuotevaiheeseen. Green care on tieteellisesti, ammatillisesti ja hallinnollisesti moni- ja poikkisektoraalista. Kunkin toimialan toimintakulttuurin ja käsitteistön ymmärtäminen sekä näistä syntyneiden kokonaisuuksien hallinta on vaativaa. Käsitteen vakiinnuttaminen ja toimintajärjestelmien kehittäminen vaatii siten toimijoiden välistä tiivistä vuorovaikutusta, yhteistyötä ja oppimista.

KIRJALLISUUS

- Anttonen, Anneli & Zechner, Minna: Tutkimuksen lähestymistapa hoivaan. Teoksessa: Anttonen, Anneli & Valokivi, Heli & Zechner, Minna (toim.): Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki. Tampere: Vastapaino, 2009
- Bal, Mieke: Travelling Concepts in the Humanities: a Rough Guide. Toronto: University of Toronto Press, 2002
- Borgmann, Albert: Technology and the Character of Contemporary Life. The University of Chicago Press, 1984
- Cantell, Hannele (toim.): Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 2004
- Dessein, Joost & Bock, Bettina (toim.): The Economics of Green Care in Agriculture. Loughborough: Loughborough University, 2010
- Di Iacovo, Francesco & O'Connor, Deirdre (toim.): Supporting policies for Social Farming in Europe. Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas. Firenze: Arisa, 2009
- Di Iacovo, Francesco: Pathways of Change in Social Farming: How to Build New Policies. Teoksessa: Gallis, Christos (toim.): Green care in Agriculture: Health effects, Economics and Policies. Athens: University Studio Press, 2008
- Geels, Frank: Technological transitions as evolutionary reconfiguration processes: a multi-level perspective and a case study. Research Policy 31 (2002): 8/9, 1257–1274
- Hassink, Jan & van Dijk, Majken (toim.): Farming for Health: Green-Care Farming across Europe and the United States of America. Wageningen Academic Publishers. Volume 13 (2006)
- Hassink, Jan & Elings, Marjolein & Zweekhorst, Marjolein & van den Nieuwenhuizen, Noor & Smit, Annet: Care farms in the Netherlands: Attractive empowerment-oriented and strengths-based practices in the community. Health & Place 16 (2010), 3: 423–430
- Haila, Yrjö & Lähde, Ville: Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta? Teoksessa: Haila, Yrjö & Lähde, Ville (toim.): Luonnon politiikka. Tampere: Vastapaino, 2003
- Kivisaari, Sirkku & Saranummi, Niilo: Vuorovaikutteisuus ja systeemiset innovaatiot terveydenhuollossa. Teoksessa: Saari, Juho (toim.): Sosiaaliset innovaatiot ja hyvinvointivaltion muutos. Helsinki: Sosiaali- ja Terveysturvan Keskusliitto, 2008
- Kröger, Teppo: Hoivapolitiikan rajanvetoja. Teoksessa: Anttonen, Anneli & Valokivi, Heli & Zechner, Minna (toim.): Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki. Tampere: Vastapaino, 2009
- Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2009–2013. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisuja 5/2009, Maa- ja metsätalousministeriö, 2009a
- Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi. Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko eduskunnalle. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisuja 8/2009, Maa- ja metsätalousministeriö, 2009b
- Palmer, Joy. A. Environmental education of the 21st century: Theory, practice, progress and promise. Lontoo: Routledge, 1998
- Rogers, Everett: Diffusion of innovations (5th ed.). New York: Free Press, 2003
- Saari, Juho: Sosiaalisten innovaatioiden aika. Teoksessa: Saari, Juho (toim.): Sosiaaliset innovaatiot ja hyvinvointivaltion muutos. Helsinki: Sosiaali- ja Terveysturvan Keskusliitto, 2008
- Sack, Robert David: Homo Geographicus. A Framework for Action, Awareness and Goal Concen. Baltimore, Lontoo: The John Hopkins University Press, 1997
- Sempik, Joe & Hine, Rachel & Wilcox, Deborah (toim.): Green Care: A Conceptual Framework. A Report of the Working Group on the Health Benefits of Green Care. Loughborough: Loughborough University, 2010
- Taipale, Vappu & Hämäläinen, Hannu: Kertomuksia sosiaalisista innovaatioista. Helsinki: Stakes, 2007
- Tuovinen, Sirkka-Liisa: Halikon sairaala 1926–1986. Turku: Varsinais-Suomen mielisairaanhuoltopiiri, 1986
- Willamo, Risto: Kokonaisvaltainen lähestymistapa ympäristönsuojelutieteessä: Sisällön moniulotteisuus ympäristönsuojelijan haasteena. Ympäristönsuojelutieteen väitöskirja. Environmental Fennica 23 (2005)
- Venkula, Jaana: Tekemisen taito. Helsinki: Kirjastudio, 2005
- Yli-Viikari, Anja & Lilja, Taina & Heikkilä, Katariina & Kirveennummi, Anna & Kivinen, Tapani & Partanen, Ulla & Rantamäki-Lahtinen, Leena & Soini, Katriina: Green Care – terveyttä ja hyvinvointia maatilalta. Maa- ja elintarviketalous 141. Jokioinen: Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, 2009.